

Sarajevo

Srebr enica

Šta li boljeg na ina da se zlo in oslobodi osude, nego da ga se prikafe u svjetlu obi nosti, dosade, otrcanosti? Jezovitom politi kom pronicavo– u oni su na–li na in da ga preru–e. Intelektualci to ne shvaaju. Oni svoje pojmove o takvim stvarima stje u iz knjiflevnosti. O ekuju zlog junaka kao –to je Richard III. Ta zar misli– da nacisti nisu znali –ta je zlo in? Svako (osim nekih u enih flena s knjiflevnim ambicijama) zna –ta je zlo in. To je prastara ljudska spoznaja. Najbolja i naj istija ljudska bi a, otkako je svijeta i vijeka, drflala su da je flivot svetinja. Opiranje tako staroj spoznaji nije uobi ajeno. To je urota protiv svetosti flivota. Banalnost je krinka snafne volje koju ona usvaja da bi zata–kala glas savjestií ö

(Saul Bellow, *Planet gospodina Sammlera*)

Za–to moramo govoriti o Srebrenici? Prije svega, zbog hiljada ljudi koji su pobijeni na podru ju Srebrenice. Njihova smrt je *moralni* izazov za nas koji smo flivi. Ta nehumana i neprirodna smrt, kao rezultat planiranog zlo ina od strane velikosrpskog barbarizma, ne mofe biti iskazana racionalnim sredstvima, jer nema ovjeka koji mofe ponuditi odgovor na pitanje ó za–to? Nema, tako er, ovjeka koji bi mogao ponuditi šljudsko opravdanjeö zlodjela, jer takvo –to ne spada me u kategorije ljudski normalnog. Na smrti Srebrenice su eljavaju se ovjek i ne ovjek; ovjek zna da nikakva sredstva jezika, pravosu a, znanstvenih ekspertiza, politi kih odluka i priznanja, nikada ne e mo i iskazati stravu stradanja nevinih ljudi i zadovoljiti pravdu. To stradanje uvijek e biti iznad na–ih rije i, iznad pravosudne presude u Den Haagu, iznad politikantskih perverzija onih koji su šsve znali i pravili se naivniö. Srebrenica se ne mofe svesti na jednu sudsku presudu, rezoluciju, nau nu knjigu, osudu genocida ili politikantsko blefiranje i zloupotrebu ó ona se ti e na–eg ljudskog bi a, smisla na–eg flivota i toga ko smo to mi. Zlo in u Srebrenici se ne mofe oprostiti niti zaboraviti ó to bi bilo perverzno skretanje s pitanja o stradanju, flrtvi i krivcu ó jer se *dogodio* i zato –to niko ne mofe u initi da se zlodjelo izbri–e kao da nije bilo. Srebrenica se dogodila i tako ostaje zauvijek! Ona je jedna stravi na stranica bo–nja ke historije. Ta rije e se uti kroz vijekove. Koliko bi trebalo hrabrosti i duhovne snage ovjeku da zbiljski misli Srebrenicu? Ako je neko poku–ao da šu e u Srebrenicuö, tj. da misli onu stravu zlo ina i onu zavjereni ku –utnju koja je obavlja skoro jednu deceniju, onda je morao iskusiti sopstveni pakao mi–ljenja. Ja ne znam da li sam vi–e fliv ó ko zna –ta zna i šbiti flivö (?) ó poslije Srebrenice i da li je ovo –to flivimo poslije srebr eni ke katastrofe uop e flivot? Naime, sve ovo poslije bosanske apokalipse, zlo ina i –utnje! Sva je dana–nja *argumentacija* spala na nekoliko etni kih örazlogaö koji su nas zaslijepili i osiroma–ili. Horizonti otvorenog i argumentovanog govora zatvoreni su u za arani krug velikih öetni kih naracijaö i stereotipnih nacionalnih pri a. One, naravno, nikada ne e mo i opovrgnuti ili sakriti zlo in nad nevinim flrtvama Srebrenice koja je, Daytonskim mirovnim sporazumom, velikodu–no predata u posjed srpske drflave na tlu BiH. Valjani argumenti ni–ta ne zna e pred cinizmom mo i, mofe neko dodati. Tu zapo inje op a

se, kao da su sva humanisti ko-kultiviraju a nastojanja ljudske smjelosti da se to prizna i da se javno obznani nauka jo– pri aju o *humanitas* i sli nim temama, a jednostavnije bi bilo kazati: öSve –to smo stolje ima stvarali, da bi oblikovali ovjeka, uni–teno jeö. Nemoral obesmi–ljava svaku potrebu za mi–ljenjem, jer se mi–ljenje poku–ava drflati idela pravde i morala kao razloga zbog kojih se jo– uvijek fleli biti ovjek. Oni –to se nazivaju misle im ljudima uglavnom su nemo ni da zaustave zemljotrese koji razaraju svijet flivota i pretvaraju ga u barbarsku arenu. Drugi smatraju pritom da ih se ne ti e mizerija zbilje koju ponekad pogledaju s visine boflanskim o ima. Nedostatak mi–ljenja otvara prostor za öeksperteö koji vje–tom dijagnosti kom tehnikom uspijevaju uvjeriti javnost demokratskog svijeta da je östvar pod kontrolomö i da e problem biti uspje–no rije–en u övrlo kratkom rokuö, –to se mofle vidjeti iz priloflenih öbrojeva, tabela i grafikonaö. Preflivjeli se mogu raseliti diljem svijeta i tako e –utnja prekriti sve! Moflda je lak–e örazmi–ljatiö o *monopsihizmu*, zastupanom od Ibn Ru–da (Averroës) i averoista u Europi, prema kojemu postoji samo jedna jedina nadindividualna ljudska du–a, na osnovu ega razlike pojedina nih du–a nisu duhovne vrste, nego su uslovljene tjelesno. Moflda je lak–e baviti se sli nim pitanjima, ali vi–e ne moflemo pobje i od doga aja u kojem su se raspr–ile humanisti ke notacije i svi doju era–nji vokabulari. Ali, zato nas ödoga aj koji raspame uje i flrtvu i zlo incaö ne ostavlja na miru. Balkanska *Hybris* je tu i ne moflemo je vi–e zaobi i – boflanstvo objesti, razuzdanosti, nasilja i zlo ina. Od Vukovara i Dubrovnika do bosanskog gradi a Srebrenica, velikosrpski fa–izam je pokazao svoje öratni ko umije e i herojstvoö.

Da bi se izvr–io zlo in genocida u Srebrenici bilo je potrebno sistematsko ostvarivanje zacrtanog *plana*, sasvim öracionalno postupanjeö, ono –to se ne mofle eufemizirati rije ima kao –to je neznanje i slu ajnost. Srebreni ka tragedija nije stihijsko divljanje grupe razbojnika, ve *organizirano* barbarstvo velikosrpske politike koje se sprovelo po nalogu, dakle, reflimsko–organizirani zlo in. Izvr–ioci su znali –ta trebaju uraditi ó a to je neko osmislio, koncipirao, planirao i naredio, odnosno neko je osmislio *sistem* za ubijanje Srebrenice i genocid na hiljadama nevinih ljudi. Genocid se nije mogao izvesti, naravno, bez znanja nekih zapadnih Vlada koje su –utile pred zlo inom i arnotizirale svaku osudu, bilo ignorancijom bilo relativiziranjem.

Srebrenica je *mjesto* na kojem se doga a stravi an zlo in nad Bo–njacima. Kao realnost i metafora sveukupnog stradanja Bo–njaka i Bosne, genocid u Srebrenici raspr–uje sve na–e dosada–nje iluzije. Razlog je tome, prije svega, injenica da iza srebreni kog zlo ina koji su po inili srpski vojnici postoji smi–ljen *plan*.¹ Zlo in u Srebrenici izvr–en je *planski* i

¹ (Prema izvje–taju agencije *SENSE*; Den Haag, 22.9.2003.) - Biv–i oficir snaga bosanskih Srba u ratu u Bosni i Hercegovini 1992–1995 izjavio pred Ha–kim sudom da je masakr u Srebrenici bio unaprijed pripremljen. Momir Nikoli , koji svjedo i na procesu dvojici svojih ratnih kolega, optuflenih za ratne zlo ine, rekao je da su ga u julu 1995. nadre eni u vojnoj hijerarhiji obavijestili o odluci da se pobiju svi mu–karci Srebrenice sutradan po zauzimanju grada, to jest 12. jula 1995. Prije ovog dana–njeg iskaza, Nikoli je u petak posvjedo io da su u napadu na Srebrenicu u estvovale *snage srpskog i jugoslovenskog MUP-a*. On sâm je poslije pada Srebrenice u ruke snaga Ratka Mladi a bio zaduflen da koordinira jedinice koje su razdvajale flene i djecu od mu–karaca, a

regije četni ki iste Drine ili o iste srpske teritorije na
a unali da e od takve monstruoznosti ostati pameto.
o da e rat stati. Ali, trebalo je uni-titi budu nost jednog
naroda u podrinskoj regiji, njegove nade u novi fivot, povratak svojim ku ama, iskorijeniti
mu-ku populaciju od sedam do sedamdeset i sedam godina. Trebala je strava koja e
producirati vje ni strah od drugog i druga ijeg, koja e uspostaviti mrflnju kao smisao
egzistencije, koja e radikalizirati egzistenciju firtve ili dovesti je do nestanka s lica zemlje.
Zlo inci e od zlo ina praviti osvetu za neko historijsko iskustvo, otursko iskustvo o koje je
jezgro srpske kulturne traume i tragedije, ali i osnov konstitucije švelike o srpske nacije. U ime
te nacije, u stra-an ponor je gurnuta ona majka (i desetine stotina drugih majki) koja je
natjerana od srpskih zlo inaca da pije krv svoga trogodi-njeg zaklanog sina. (Svijet se raspada
od takvog zlodjela, a ne samo psiha jednog ljudskog bi a.) Nije li nabijanje fetusa na kamu
abortus kulture o Sloterdijk se pita: nije li fetus na ekseru prikaz nacije u poba ajnoj panici?²
U takvom zlodjelu obesmi-ljen je pojam ovjeka o to je najve e ohumanisti ko iskustvo o
Bo-njaka na kraju 20. stolje a.

Zlo in je u injen i s namjerom da se do ludila dovede jedna cijela generacija ljudi (neduflnih i
nemo nih) i da se oni koji e slu-ati ispovijedi preffivjelih, tako er, raspamete, obeshrabre i da
njihovi fivoti postanu ludnice, potpuni besmisao u kojem se ne e mo i poduzeti nikakav
korak pravde i novog gra enja fivota. Zlo inci su pretpostavljali da e firtva biti nesposobna
da promi-lja, ako zlo in bude -to vi-e stravi an, monstruozan, divlji, brutalan. Mrtvi ne mogu
opri ati o zlo inu iz onostranosti, iz nepostoje eg, iz uni-tenog. Planeri zlo ina i izvr-ioci
zlo ina pretpostavljaju da e preffivjeli zanimemiti, da e zavr-iti u opomra enju uma o, da e
poluditi, da e ih bol ugu-iti i da ne e biti u stanju da se nose s budu no- u. emu se mo flemo
nadati poslije Srebrenice? Mo fler li biti *nade*, dakle, ljudske nade u fivot, ako se zna da je
oskrnavljen fivot i onima koji su ostali flivi?

Zlo inci bi bili naj sretniji kad bi firtve nestale s lica zemlje, u ti-ini skrivenih masovnih
grobnica, ili kad bi jednostavno nestala mogu nost suo avanja sa Srebrenicom. Kao da se
ni-ta nije dogodilo! Tako bi sve progutao muk. Ne bi vi-e bilo potrebno ukazivati na okulturu
fivota o i pitati o odgovornosti. Ali, zlo in u Srebrenici je toliko stravi an da se ak dolazi u
apsurdnu situaciju o firtve se pretvaraju u brojke i preffivjeli ak govore o njima kao o
brojevima. Zaboravlja se da su to bili *konkretni ljudi* i da su se nadali da e, naprimjer, tzv.
ome unarodna zajednica o da im pritekne u pomo . Zlo in nad osafe area of Srebrenica o,
dogodio se, a niko iz tzv. ome unarodne zajednice o pritom nije prstom mrdnuo. Naravno,
niko s oruffjem. To -to e pri ati novinari, razna dru-tva za ljudska prava i ugroflene narode,
mislioci s moralnom crtom, humanitarne organizacije, ve sutradan ne e zna iti ni-ta.
Pokazalo se da su oza-ti ene zone o, ustvari, neka vrsta konc-logora.³

me u njima da odvoji one koji e biti zadrflani kao zatvorenici od onih koji e biti ubijeni. Vi-e od 7.500
Bo-njaka je tog i sljede ih dana ubijeno. Momir Nikoli , koji je bio optuffen zajedno sa Draganom Joki em i
Vidojem Blagojevi em, priznao je krivicu pa se protiv njega ne e izvoditi dokazni postupak, nego e mu
sljede ih mjeseci, prema pravilniku Ha-kog tribunala, samo biti izre ena kazna.

² P. Sloterdijk, *U istom camcu*, Circulus (Beogradski krug), Beograd 2001, str. 48.

³ Budu i su Ujedinjene nacije -titele oza-ti enu zonu o neophodno je znati da velika odgovornost pada na
predstavnika te institucije, tj. treba utvrditi kome i emu su sluffile Ujedinjene nacije u srebreni koj propasti?
Srebrenica, kao vrhunac stradanja me unarodno priznate drflave BiH, traffi ostvarenje i uspostavljanje pravde.

memoralnom društveno-historijskom kontekstu, u stanju . To stanje, ne samo da dovodi do *patoloških* fenomena i neuroze okončavati tragično (tempirane bombe), nego i kod velikog dijela bosanskohercegovačkog naroda odrediti neku vrstu defektnosti i proizvesti *patologiju egzistencije* u dugom vremenskom periodu. Ona ratna mrcvarenja čodjekuju u postratnom periodu kroz raznovrsne bolesti, koje bi *socijalna* patologija trebala prepoznati i, uz druge bliske znanstvene discipline, sanirati. No, taj problem ide dalje i kada se društvena bolest proširi u *način života* i vidi se ne vidi ili ne zna da je to devijacija ili nenormalnost. Tada dolazi do promjene sistema društvenih vrijednosti, pri čemu su čonoveč vrijednosti potpuni izraz neosjetljivosti na otklon i poremećaj. Tako nova generacija jednog naroda ili neke kulture započinje sasvim drugačiji odnos prema svijetu, sebi ili drugom ovjeku.

Genocidno usmrćivanje Srebrenice, obavezuje nas na jedan novi *rječnik* bez fraza, bez sakupljanja političkih poena, bez jeftine patetike i lažnog moraliziranja, bez mitološko-ritualnih bunčanja, da se nevino stradali ljudi ne bi zloupotrebljavali, da žrtve još jednom ne bi bile oskrnjavljene i ponižene u svojoj odsutnosti i da bi, napokon, sačuvali diferenciju između u ovjeku i ne ovjeku. U tome bi se sastojala jedna odvratna i odgovorna svijest onoga ko govori o Srebrenici i ko koristi riječi i žrtva, zločin, masovna grobnica, genocid, zatvorena zona UN, velikosrpski zločin, meunarodne snage, nepristrasni posmatrači i itd. i da bi opisao ono što se dogodilo 11. jula 1995. godine. Kad govorimo o Srebrenici, dakle, uvijek se moramo pitati i šta možemo govoriti a da ne ponizimo žrtve? Bez te svijesti bi bili isti kao oni koji masovni pokolj nevinih ljudi slave kao herojstvo.

Čemu, pak, služi izvještaj holandskog *Instituta za ratnu dokumentaciju* (NIOD)? Svjesni smo da taj izvještaj ima za cilj da opravda postupke holandskih vojnika, da ih prikaže kao nedorasle i nespremljene vojnike u čonemogućoj misiji pod komandom palicom Ujedinjenih nacija i njenih generalnih sekretara. Holandska vlada je ponudila izvještaj o Srebrenici na 7606 stranica da bi oprala vlastite ruke od srebreničke krvi i onda, nedugo iza toga, ta ista Vlada je podnijela ostavku kao moralni čin - kakav je to moralni čin poslije hiljadu mrtvih i sedam godina poslije?!⁴ Ali, realnost Srebrenice je surova, mnogo stravičnija i

Ali, šta je to pravda, kad je Srebrenica predata onima koji su izvršili zločin, tj. kad je BiH podijeljena na dva entiteta? Pitanje pravde nas vodi ka jednom bitnom pitanju: čemu ono što se danas zove RS na 49 % teritorije Države Bosne i Hercegovine? Dakle, čemu ta genocidno-monstruozna tvorevina srpskog fašizma u Bosni na početku 21. stoljeća?

Poslije rata u Bosni, agresor nije potpisao kapitulaciju. Rat je završen bez pobjednika, a veliki dio Bosne i Hercegovine je ostao neoslobođen od nacionalističkih zločinaca i terorističkih (etničkih) organizacija. Glavni ratni zločinci nisu na vrijeme izvedeni pred lice pravde, pred Meunarodni sud u Haagu. Srpska katarza još nije na vidiku. Zločinci se ne kaju i opet bi uradili isto! Svi vide i znaju da deytonska konstrukcija Bosne i Hercegovine stvara neukovitu državu zasnovanu na čonratnim dostignućima. Takva konstitucija Bosne i Hercegovine se pojavljuje kao udovičica s kojim ne možemo nikuda. Pritom se RS nameće kao ista jednonacionalna država, u koju se prognani ne mogu vratiti i koja služi za prikrivanje ratnih zločinaca i meunarodnih grešaka. Entitet RS je, dakle, vrhunski izraz ljudske perverzije i surova realnost podijeljene Bosne. On je djelo zločina, koje je podignuto na masovim grobnicama u kojima leže hiljade nevinih Bošnjaka.

⁴ U meuvremenu su nestale video-vrpce sa snimcima iz Srebrenice. Holandski vojnici su znali kakva strahotina ubistva se događaju oko njih. Oni se nisu potrudili da o tome obavijeste pretpostavljene komande i zatraže pomoć. Možda su oni i obavijestili nekoga ali niko ništa nije poduzeo. Šta poslije svega zna i to da se ubio neki vojnik iz sastava Dutschbat-a koji je bio svjedok masakra u Srebrenici? Patologija je tu: pojavljuje se u pojedincu, u institucijama, u grupama, u narodima! *Zašto, dakle, jedni narodi mogu iskorjenjivati druge pred*

o naknadne pameti o njoj. U toj realnosti jedan narod
sti kim iffivljavanjem i u tome nalazi ispunjenje svoga
temaljska mjera surovo ubijanje, koje je ak razvilo
mehanizam ubijanja ili kult ubijanja drugog i druga ijeg? To bi e moŕe biti samo monstrum,
udovi-te, otklon i iskrivljenje od ljudskog oblika. U tom kontekstu treba posmatrati i
Srebrenicu, ali i sva doga anja od 1991. do 1995. godine. Srebrenica bi napokon trebala
postati mjesto prekida proganjanja i istrebljivanja Bo-njaka na prostoru Bosne i Hercegovine i
velika opomena za Europu. Epoha progona bi se trebala zavr-iti sa Srebrenicom. Tad bi se
trebalo krenuti dalje od za aranog kruga flrtve i zlo inca, od pesimisti kih pri a, bezna a i
mizerije. Ali, ne treba biti naivan, u patolo-kom kontekstu balkanskog bi a sve je mogu e!

I tu po inje novo stravi no doga anje i tek tada na scenu stupa *demon perverzности* sa
svojim bolesnim konstrukcijama. U situaciji, kad je mogu e ne-to o igledno i op epoznato
izokrenuti u ne-to drugo, -to je sasvim suprotno onome -to se dogodilo i neistinito, a onda na
toj izokrenutosti i lafnosti istrajavati beskona no, uvijek imamo posla s *demonom*
pervreznosti, koji temeljito razara sve racionalno zasnovane forme ljudskog djelovanja.
Istrajavanje u izop avanju i izokretanju zna enja nekog doga aja razvija perverziju do
vladaju eg na ina flivota, koji je u potpunosti abnormalan, mra an i demonski i u kojem je
mogu e ra unati s tim da e se uspjeti relativizirati bilo koji doga aj, tako -to e, naprimjer,
stradanje nevino ubijenih ljudi postati nevaflno, kao i sam zlo in, ako se prema njima (i
njemu) odnosimo bez ljudske odgovornosti, nemoralno, cini ki, bez srama i tuge. Demon
perverzности zapo inje *pervertiranje stvarnosti* u asu kad ovjek zaboravi da mora biti
ovjek bez obzira na sve politi ko-ideolo-ke mitologeme, metafizike, ōvi-e intereseō, dogme
kolektiva itd. To zna i da on ne dozvoljava suo avanje sa zlo inom kao najstravi nijom
formom stvarnosti. Tada se sve zamuti i poprimi neshvatljiv oblik. U tom bolesnom
zamu ivanju zbilje zlo inac postaje ōnacionalni herojō, a perverzija sama apsolutna istina.
Dakle, im je mogu e ubiti ovjeka, oteti mu imanje, razoriti mu ku u, a onda za to imati
ōopravdanjeō u okrilju mitova kolektiva, vi-ih istina, tajnih silnica povijesti i nacionalnih
interesa, onda je mogu e da perverznost bude forma flivota u kojoj se ovjek izjedna io ili
sjedinio sa svojim ludilom. To jednostavno zna i ō sve je mogu e ili, jo-preciznije, sve je
dozvoljeno. Mogu e je, u tom smislu, poubijati desetine hiljada gra ana BiH zarad nekog
luda kog velikonacionalnog i osvaja kog projekta. Mogu e je, dakle, da demon perverzности
zahvati cjelinu ljudskog djelovanja, cjelokupnu kulturu, da se useli u govor, u rad, u dje ije
igre, u znanost, te da postane na in i sadrflaj ljudske egzistencije ō to je sama *kultura*
pervverzije (i *pervverzna kultura*). U tom kontekstu Srebrenica je mjesto na kojem je
izopa enost ovjeka ō u koju se uklapa velikosrpska izopa enost ō bila na djelu. Demonm
perverzности, naravno, ne priznaje da se u tom bosanskom gradi u desilo zlodjelo. Za
zlo ina ku perverziju to je samo ōosveta Turcimaō, gotovo pa sveti in. On sve relativizira i
sprema se da u ini jo- stra-nije zlodjelo kako bi ono prethodno bilo bezna ajno. On je
prokletstvo perpetuiranja zla. On bi sve opet ponovio ako bi za to imao priliku.

Nakon stradanja ljudi Srebrenice, perverzija se name e kroz ōizvje-tajeō, ōknjigeō bez
moralne odgovornosti, prikrivanje i preno-enje primarnih grobnica, medijske relativizacije,

*oĉima cijelog svijeta i pored rezolucija Ujedinjenih nacija, a da niko na svijetu ne zaustavi takvo zlodjelo. To je
pravo pitanje na-eg vremena.*

oka i tome sli no, na osnovu ega se trebaju minimizirati ana. Tada *nelogično* i *nemoralno* stupaju u razoreni perverznoj egzistenciji. Zato je na djelu patolo-ka fikcija, ludilo, histerija, obmana ó socijalna patologija. Oni koji su napravili zlodjelo ó oni ta no znaju -ta su uradili! ó poku-avaju dati novu verziju doga aja, u kojoj e se *podmetnuti* druga iji sadrflaj. To je osnovica velikosrpskog divljanja po prostoru biv-e Jugoslavije: *znati da je napravljen zločin, a ne priznavati da je to baš taj i takav zločin*. Manji bosanskohercegova ki entitet (RS) ne bi mogao nastati bez zlo ina ó u njegovim temeljima su masovne grobnice bo-nja kog naroda.

Mi mofermo opisivati stravi ne krikove firtava, tuma iti ih na razini povijesnih stanja stvari i poku-avati teoretski racionalizirati cjelinu zlo ina izvr-enog nad njima, ali nikada ne smijemo pomisliti da smo potpuno doku ili trenutke strave u kojima su odvajani od ovog svijeta. Monstruoznost zlo ina, koji je izvr-en nad ljudima Srebrenice, dovodi nas u samu *egzistenciju strave* koja se uselila u na-e flivote na jednom posebnom stupnju kulture i õbarbarstva civilizacijeõ. Promi-ljanje srebreni ke tragedije dovodi nas u prostor kojim gospodare ludilo i nepravda, bezumlje i nemoral, u prostor gdje vi-e nemamo õlogi kog tlaõ pod nogama, gdje ne vrijede nikakve norme pona-anja i humanisti ke argumentacije; u prostor uflasa gdje smo gotovo raspame eni i gurnuti nad ponor racionalnog govora i djelovanja, gdje vi-e nemamo civilizacijskih sredstava da lije imo op u patologiju ó na mjesto gdje je cini ki um zavladao nad svijetom i gdje ludaci mogu likovati i orgijati u krvi nevinih firtava i gdje mogu slaviti masovni pokolj kao herojstvo.

Naivni misle da zlo inci ne mogu flivjeti na õmjestu zlo inaõ ó oni zaboravljaju da je zlo ina ka egzistencija sama perverzija i da ona ne vidi svijet nekim idealnim humanisti kim o ima. Oni zaboravljaju da je cjelokupna *kultura* perverzna ó ona nije vi-e nikakvo õuzdizanjeõ ili õprosvjetljivanjeõ, ve jedno nastrano-ekstremno izopa avanje svega onoga u -to se navodno zaklinjala. U takvoj õ-to lu e to boljeõ kulturi mogu je jo- monstruozniji zlo in od onog prethodnog, tako da strava õprezentaõ potiskuje stravu õperfektaõ. O õfuturaõ se mofermo samo naglabati uz spoznaju da militarna kultura u sebi nosi stravi nu razornu potenciju i niko ne zna kada, kako i gdje e se ona manifestirati.

Šutnja pred zlom, koje se raspojasalo i koje plavi sve sadrflaje flivota, kao da priziva nove ljudske katastrofe. ovjek je zanimemio! U nekoj stravi noj ravnodu-nosti gleda ubijanje drugog ovjeka, skrnavljenje svega ljudskog i ru-enje itave kulturne gra evine mnogih generacija. Ne mofermo se vi-e ostati po strani, ne mofermo se re i da to ne znamo ili da nas se to ne ti e. Danas smo sve vidjeli i niko vi-e nije izvan õigreõ. *Zlo* priziva nove Füreere, ubice, kolja e, nove kataklizme, velike planere, teroriste, destrukcije, civilizirane ru-itelje, konflikte, ratove, mrflnju i ubijanje. Humanisti ka racionalnost kao stari ideal europskog flivota i znanja pokleknula je pred provalom barbarstva. Nezaustavljanje zla, nekaflnjavanje zlodjela ili cini ka -tunja pred njim, ohrabruje sve one koji se, u ludilu õvelikih projekataõ, ne ustru avaju da uni-tavaju bilo koji dio ljudskog roda. *Genocidi* su, iz tog ugla posmatrano, ciljani, planski i osmi-ljeni postupci, dakle, idejno-metodski vo eni poduhvati zla koji nisu slu ajnost i ne-to -to bi bilo bez osmi-ljavaju eg nacрта. Genocid u Srebrenici (i drugim bosanskim gradovima) pokazuje kako je zlo in smi-ljena aktivnost, ili rezultat takve aktivnosti, a ne neka õradnjaõ ili slu ajnost koja se mofermo pripisati odmetnutoj grupi koja nije

drflaveö, napisan na papiru ili usmeno izre en, koji bi na avu i time je anektirao, ve podrazumijeva uni-tavanje kodrflavnom prostoruö, jer on nije öidenti anö ili, folk-rje nikom re eno, nije öna-ö. Stvarnost u kojoj flivimo danas na Balkanu, u Bosni kao dijelu Europe, jeste stvarnost *ostvarenog zla*. Ono se uselilo u govor, pona-anje, simboli ke forme, konceptualne sheme, obredoslovlja, dje ije vrti e, dru-tvene institucije, -kole ili, kratko re eno, zlo se reificiralo u cjelini flivota. Izvje-taj srpskih predstavnika o zlo inu u Srebrenici samo je potvrda njihove moralne nezrelosti i kulturne nedoraslosti trenutku u kojem je bol preplavio hiljade i hiljade ljudskih sudbina. Neosjetljivost za preobilnost bola i patnje me u ljudima nije samo strate-ko oglu-ivanje na zov ljudskog, nego je, naflalost, samo jedan od momenata svijesti koja se ponosi rezultatima destrukcije u kojoj flivi desetinama godina kao u flivotnoj formi. To je znak da je nestalo po-tovanje prema ljudskom bi u i da je sama ljudska egzistencija, naflalost, postala destruktivna. U toj sedimentiranoj patologiji zlo inci nalaze prostor za akciju i pred me unarodnim sudom mogu izigravati posljednje uvare nacije, nacionalne slobode i dostojanstva, prave i u isti mah cirkus od svega toga. Stalno se özaboravljaö na izopa enost zlo inaca i na jezivu injenicu da je njihova izopa enost postala sastavni dio flivota hiljada onih koji su ih podrflavali. U tom smislu, Adorno je bio u pravu kad je ustvrdio da fa-izam nije umro s Hitlerom. öTe-ko je kad se od flrtve traffi vi-e nego od krvnikaö.⁵

U Srebrenici je 20.9.2003. godine otvoren Memorijalni centar, u mjestu Poto ari. Tom prilikom obavljena je dflenaza za 107 identificiranih flrtava ó na dflenazi je bio biv-i ameri ki predsjednik Bil Klinton koji je zvani no otvorio spomen obiljeffje pobijenim Srebreni anima.⁶ Me u 107 sahranjenih nalazi se etvero djece ro ene 1978 i 1979. s tim ukopom bilo je ve ukopano 989 flrtava.

P. S.

esto razmi-ljam o ovjeku kojem je ostalo jo-nekoliko minuta flivota, dok stoji okrenut le ima ispred strelja kog stroja srpskih zlo inaca, s rukama na le ima vezanim flicom, koji zna da se tog nesretnog dana, 11. jula 1995. godine, ne e pojaviti avioni NATO-a nad uni-tenom Srebrenicom. Tog ovjeka vi-e nema. Moflemo samo prizivati njegov pogled ka nebu iz kojeg ne e do i spas. Da li e ikada biti pravde za tog ovjeka? Da li e pravda biti ispunjena ako srpska tvorevina na tlu drflave Bosne i Hercegovine (u njenim zidinama zlo inci su nedostupni pravdi) potraje dugo, jako dugo? Da li je mogu e da na bosanskom tlu ostane Karadffi eva tvorevina

⁵ Ivo Banac, *Cijena Bosne*, Vije e Kongresa bo-nja kih intelektualaca, Sarajevo 1996, str. 8.

⁶ Biv-i predsjednik SAD-a, Bil Clinton izrazio je nadu da e Memorijani centar uspjati izgraditi kona an mir u BiH i da e sluffiti kao flalostan podsjetnik na uflas koji se tu desio, te na öna-u obavezu i humanostö. Odmah po dolasku, on se u spomen-sobi Memorijalnog centra susreo sa predstavnicama udruflenja srebreni kih majki. Kazao je kako je po astvovan -to je pozvan da otvori taj centar, te je izrazio nadu da e njegovo otvaranje jo-jednom cijelom svijetu pokazati ta no -ta se desilo na tom mjestu. Biv-i ameri ki predsjednik Bill Clinton odao je po ast nastradalim i tako -to je prisustvovala ukopu jedne od flrtava srebreni ke tragedije, nakon ega je, uz ostale zvanice, poloffio vijenac na spomen-obiljeffje. Ceremoniji otvaranja Memorijalnog centra i ukopa 107 flrtava prisustvovalo je desetine hiljada ljudi, uklju uju i veliki broj doma ih zvani nika, predstavnika me unarodnih organizacija i diplomatskog kora u BiH.

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

ota i zbog koje se nikada ne može uspostaviti pravda i mir? Ovaj
(ori-te) nove napetosti u regionu.
života i ona je neraskidivo vezana s moralom. Ali, ona je uvijek u
opasnosti budu i da se vremenom po inju podudarati mitologeme firtve i zlo inca u jednoj op oj perverziji.
ovjek mora nadvisiti/prerasti patnju ó to je kategori ki imperativ. Istrajavanje na normalnosti predstavlja
polazi-te u dugotrajnoj borbi protiv demonskog (fantomskog) svijeta perverzije koji je Bosni priredio ulogu
europskog geta.

Ovo je napisao za ovog ovjeka i hiljade drugih nevino ubijenih.